

enkele groepen luidkeels zingend. De Nederlanders: roomsen en socialisten, echte liberalen en het hervormde kerkvolk, hadden elkaar gevonden in één besef van saamhorigheid.¹

Waar kwam dit alles op neer?

Het kwam er op neer dat het Driemanschap, *bedoelend* een beweging in het leven te roepen die de grondslag moest vormen voor Nederlands aanpassing aan het Derde Rijk, *in werkelijkheid* al door het simpele feit dat het in stad na stad duizenden anti-nationaal-socialistische Nederlanders in publieke vergaderingen bijeenbracht, een aanhang kreeg die de Unie van meet af aan als een uiterst welkome gelegenheid beschouwde om tegen Hitler, Seyss-Inquart en Mussert te demonstreren. De *opzet* leidde prompt tot *gevolgen* die aan die opzet diametraal tegengesteld waren. 'Het volk', aldus een der hoogste functionarissen van de Unie, 'met zijn eigen instinctieve gevoelens van haat en afkeer tegenover de bezetter en diens handlangers beheerste de Unie en niet de Unie het volk.'²

Daarmee was de *opzet* al binnen enkele weken mislukt.

Eykman's brochure

Hoe groot het enthousiasme voor de Unie ook was, zij slaagde er in het kamp der anti-Duitse Nederlanders niet in, de aandacht te monopoliseren. Juist omgekeerd: de oprichting van de Unie en de enorme weerklank die haar eerste manifestaties vonden, stimuleerden enkele van de democratische politieke partijen, met name de Anti-Revolutionaire Partij, tot nieuwe activiteit. Die activiteit knoopte in zekere zin aan bij een veel beluisterde en veel gelezen preek die een hervormd voorganger in Amsterdam, dr J. Eykman, begin juli gehouden had.

Johan ('Jopie') Eykman die in 1892 in Amsterdam geboren was, had in de jaren van de economische wereldcrisis in Indië als predikant leiding gegeven aan allerlei steunwerk onder werkloos geworden Nederlanders; hij was een man van grote sociale bewogenheid die zich in de periode na de eerste wereldoorlog steeds sterker was gaan stoten aan het afgesloten en sociaal-conservatief karakter der Christelijke kerken. De ontkerstening die hij allerwege om zich heen ontwaarde, werd hem een benauwenis; vooral

¹ G. van Arkel: 'Aantekeningen', II, p. 43 (Doc I-37 A, a-2). ² H. Roelfsema: 'Uit de geschiedenis der Nederlandse Unie', p. 2.